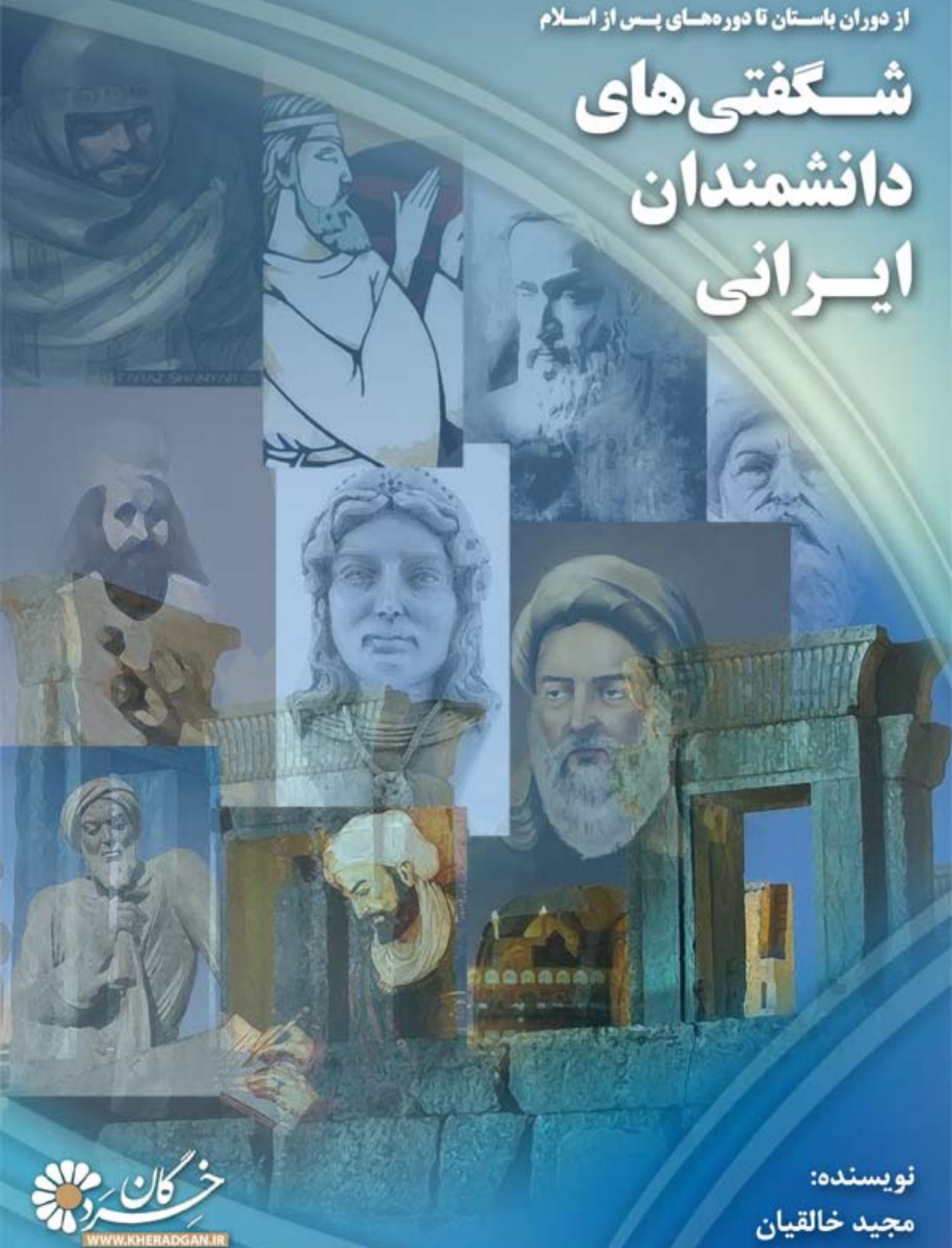

از دوران باستان تا دوره‌های پس از اسلام

شگفتی‌های دانشمندان ایرانی

فهرست

- ۴نگاهی فهرست‌وار به دانشمندان ایران باستان
- ۵شگفتی‌های «هوشخانه» (Ostanes)
- ۶«آرتادخت»، بانوی اقتصاد ایران باستان
- ۶تأثیرات ماندگار سخنان «آذرباد مهراسپندان»
- ۶«برزویه پزشک» و درمان بیماران برای خشنودی خداوند
- ۷راز هنر پارسه
- ۸بازگشت دوباره ایوان و گنبد در معماری ایران پس از اسلام
- ۸خوارزمی پدر علم جبر
- ۸زکریای رازی و اخلاق فراموش شده پزشکی
- ۱۰پورسینا دانشمندی که فیلسوف به دنیا آمد و فیلسوف از دنیا رفت
- ۱۱حکمت خسروانی سهروردی

شگفتی‌های دانشمندان ایرانی

از دوران باستان تا دوره‌های پس از اسلام

مجید خالقیان^۱

۳۱ شهریور ۱۳۹۶

ایران در طول تاریخ چند هزار ساله خود دانشمندان و اندیشمندان فراوانی را به خود دیده است و این دانشمندان کارهای ارزنده و قابل توجهی انجام داده‌اند. دانشمندان ایرانی در سطح جهانی شهرت داشتند و مورخان از شگفتی‌های کارهای آنها یاد کرده‌اند.

شوربختانه چندی است که عده‌ای در اظهاراتی نادرست می‌گویند ایران پیش از اسلام اصلاً دانشمند نداشته است!!! این اظهارات عجیب است چرا که اگر به منابع پس از اسلام نگاه کنیم، دانشمندان ایران باستان، نماد خردورزی و دانشمندی بوده‌اند؛ از جمله بزرگمهر و برزویه که فراوان از آنها یاد شده است. این در حالی است که در طول تاریخ ایران از جمله پس از تهاجم الکساندر مقدونی و پس از تهاجم خلفای عربی، اسناد و مدارک فراوانی نابود شدند و شوربختانه با آنکه آثار فراوان هنری و علمی از ایران باستان به جا مانده، اما نام پدیدآورندگان و گروه‌هایی که در ساختن آنها نقش داشته‌اند به دست ما نرسیده است. در واقع کارهای ارزنده دانشمندان ایرانی پس از اسلام در ادامه کارهای دانشمندان ایران باستان بوده است و همه دانشمندان ایرانی در همه زمان‌ها ارجمند هستند.

۱- دانش آموخته کارشناسی ارشد تاریخ، دانشگاه تهران

۲- این نوشتار حاوی چندین مطلب است که در تاریخ‌های گوناگون در پایگاه خردگان منتشر شده‌اند و در اینجا با توجه به نزدیکی موضوع آنها به صورت یکجا ارائه می‌شوند. علاوه بر آن نوشتارها مطالبی هم به صورت ویژه افزوده شده است.

نگاهی فهرست‌وار به دانشمندان ایران باستان

در اینجا نام چندی از برجسته‌ترین دانشمندان و اندیشمندان ایران باستان را می‌آوریم و در ادامه درباره برخی از آنها بیشتر توضیح می‌دهیم.

• هوشثانه

کیمیافر (هوشثانه استاد مبتکر نظریه اتم یعنی دموکریت بوده است) – دوره هخامنشیان (ن.ک: Smith, 2002).

• آرتاخه (آرتاخایس)

آگاه به مهندسی سازه (از مدیران آبراهه آتوس) – دوره هخامنشیان (ن.ک: سامی، ۱۳۹۲: ص ۱۸۶).

• بانو آرتادخت

اقتصاددان (خزانه‌دار کشور) – دوره اشکانیان (ن.ک: علوی، ۱۳۷۸: ص ۳۸).

• آذرباد مهراسپندان

فرازمند (حکیم)، اندیشمند، ادیب (از تأثیرگذارترین اشخاص در ادبیات پس از اسلام) – دوره ساسانیان (ن.ک: سبزیان پور، ۱۳۸۴: صص ۸۳-۱۰۶).

• باربد

موسیقی‌دان بزرگ (از اشخاص تأثیرگذار در دانش موسیقی) – دوره ساسانیان (Tafazzoli, 1988).

• بروزیه پزشک

پزشک (پیشوای پزشکان)، اندیشمند، آشنا به زبان‌های گوناگون – دوره ساسانیان (سبزیان پور و حسن زاده، ۱۳۹۲: صص ۱۰۷-۱۰۸).

• بزرگمهر بختگان

اندیشمند و وزیر خسرو انوشیروان (نماد خردمندی و کاردانی در دوره پس از اسلام) – دوره ساسانیان (Khaleghi Motlagh, 1989).

دیگر دانشمندان

همچنین می‌توان از این اشخاص نام برد که بسیار تأثیر گذار بودند:

- **بوبارس / بوبراندا** (از مدیران آبراهه آتوس در زمان هخامنشیان)
- **مانی** (فیلسوف و هنرمندی که ادعای پیامبری کرد)
- **مهرنرسی** (وزیر بهرام گور)
- **نکیسا** (موسیقی دان).

در نوشتارهای اسطوره‌ای که جنبه تاریخی دارند:

- **ثریبه** (از نخستین پزشکان که در اوستا از او یاد شده است)
- **ویونگهان** (پدر جمشید، نخستین کسی که آشنا به فشردن گیاه هوم شد)
- **جاماسپ** (فیلسوف و وزیر گشتاسب)
- **جهن برزین** (سازنده تاق‌دیس)

شگفتی‌های «هوشتانه» (Ostanes)

در دوران هخامنشیان علاوه بر آنکه آثار باستانی بسیار قابل توجهی داریم مثل آثاری در معماری، ستاره شناسی و... از دانشمندی به نام «اُستانس» که پارسی آن را «هوشتانه» یا «اوستَن» دانسته‌اند، یاد شده است. البته مانند همیشه، یونانی‌ها علاقه داشتند که تاریخ را با افسانه بیامیزند و شماری روایت‌های افسانه‌ای نقل کرده‌اند اما همان‌ها یاد کرده‌اند که بسیاری از دانشمندان یونانی خواسته‌اند نزد هوشتانه روند و تعلیم ببینند. درباره «دموکریت» که او را مبتکر نظریه اتمی می‌دانند، نقل شده است که شاگرد هوشتانه بوده است. سخنانی درباره جادوگری و از این دست موارد گفته‌اند که قطعاً پژوهشگر به روز و آگاه به منابع تاریخی آن‌ها را برپای نوع نگرش آن زمان می‌گذارد. ما نباید در قرن ۲۱ به آن چیزهایی که درمورد جادوهای هوشتانه می‌گویند توجه کنیم، بلکه باید دقت داشته باشیم آن شخص این‌قدر برجسته بوده است که بسیاری از اندیشمندان و دانشمندان یونانی قصد داشته‌اند نزد او بروند و تعلیم ببینند (**گفتگوی مجید خالقیان با روزنامه ستاره صبح، ۲۲ شهریور ۱۳۹۶، ش ۶۴۷، ص ۱۱**).

«آرتادخت»، بانوی اقتصاد ایران باستان

بانو آرتادخت خزانه‌دار کشور در دوران اردوان چهارم اشکانی بوده است. چنین می‌نماید که آرتادخت از زنان مشهور دوران باستان بوده است چراکه سالیان سال پس از اشکانیان در دوران ساسانیان هم از او یاد شده است.

در وقایع زمان اردوان چهارم اشکانی دیده می‌شود که در آن دوره، خزانه‌داری به نام آرتادخت خزانه‌دار کشور بوده است (به استناد ماتیکان هزارداتستان) و شاید او نخستین خزانه‌دار زن باشد که برگزیده شده است (ن.ک: علوی، ۱۳۷۸: ص ۳۸).

تأثیرات ماندگار سخنان «آذرباد مهراسپندان»

آذرباد مهراسپندان یا «آتروپات مانسپندان» یکی از خردمندان بزرگ دوره ساسانی که سال‌های سال جایگاه موید موبدان را داشته است.

از وی چندین نوشتار به جای مانده است. وی در نوشتارهایش درباره نیک اندیشی و دوری از گناه اندرزهایی دارد و همچنین درباره کارهای ویژه روزهای ماه پیشنهادهایی دارد که می‌توان گفت نزدیکی با بهداشت و روانشناسی امروزی دارد.

به صورت کلی اندرزهای حکیمانه جایگاه ویژه‌ای در فرهنگ و تمدن ایرانی داشتند و اندرزهای آذرباد یکی از کهن‌ترین اندرزنامه‌هایی است که به جا مانده است. با مقایسه سخنان حکیمانه بزرگان ایرانی و عرب در دوران پس از اسلام با اندرزهای آذرباد مهراسپندان، آشکار می‌شود که اندرزهای ایران باستان تأثیر قابل توجهی در سخنان حکیمانه بعد از اسلام داشته‌اند به ویژه در دوره عباسیان که عناصر فرهنگ و تمدن ایرانی بیش از پیش در سطح جامعه هویدا شد (سبزیان پور، ۱۳۸۴: صص ۸۳-۸۴).

«برزویه پزشک» و درمان بیماران برای خشنودی خداوند

از بزرگ‌ترین پزشکان ایران در دوره زرین‌روزگار ساسانی که جایگاه پیشوای پزشکان را در آن دوران داشته است.

برزویه در کنار پزشکی کارهای ارزنده‌ای مانند برگردان (ترجمه) انجام داده است. «کلیله و دمنه» از برجسته‌ترین برگردان‌هایش است که نشانگر دانش بالای وی و آگاهی او از دیگر زبان‌ها می‌باشد.

در باب برزویه طبیب کتاب کلیه و دمنه که به ظاهر نگاشته بزرگمهر حکیم از زبان برزویه است با اشاره به دوران کودکی برزویه شروع می‌شود که پس از آموزش مقدماتی، علم پزشکی را می‌آموزد و از این راه به اموال بسیار دست می‌یابد. او در انتخاب شیوه زندگی بین انتخاب چهار چیز دچار تردید می‌شود: لذت، پول، شهرت و یا ثواب اخروی. این فرزانه ایرانی پس از چالش‌های فکری بسیار، در نهایت، راه آخرت و زهد را بر

می‌گزیند و برای کسب رضایت حق به معالجه بیماران می‌پردازد ولی پس از مدتی، دردهای روحی مردم را مهم‌تر می‌بیند و به همین سبب دست از طبابت کشیده به تفحص و تحقیق در ادیان می‌پردازد. نتیجه تحقیق او حاکی از خودخواهی ارباب مذاهب برای محکوم کردن دیگران و تأیید خود است. برزویه می‌فهمد که از این راه نمی‌تواند به حقیقت برسد، بنابراین قدر مشترک همه ادیان یعنی خودداری از رذایل اخلاقی و اقدام به اعمال صالح را بر می‌گزیند و اموری چون توکل به حق، رعایت تقوی، رضایت به خواست خداوند و امید به او را سرلوحه اعمال خود قرار می‌دهد و در شرح و بیان آن از تشبیه‌های تمثیل و پندهای حکیمانه برای نشان دادن بی‌ارزشی دنیا و اعتبار آخرت استفاده فراوان می‌کند (سبزیان پور و حسن زاده، ۱۳۹۲: صص ۱۰۷-۱۰۸).

راز هنر پارسه

کاخ‌های پارسه (تخت جمشید) از دید هنری بسیار ارزشمند هستند چرا که از شیوه‌های هنری تیره‌ها و مردمان گوناگون بهره برده است. یادبودهایی که در پارسه می‌بینیم دستاورد هنرمندان فراوانی است و بازگوکننده تلاش‌های هزاران ساله آنهاست. از نظر معماری و محاسبات هم موارد پیچیده‌ای در کاخ‌های پارسه دیده می‌شود.

اما به راستی چرا کوشش شده است در هنر هخامنشی، این همه هنر گوناگون جای گیرد؟! می‌دانیم که پیروی از یک شیوه و روش ویژه یک هنر، بسیار ساده‌تر است؛ چرا هخامنشیان این رنج را به جان خریده‌اند؟! هنگامی که به چگونگی فرمانروایی هخامنشیان نگاه می‌کنیم، در می‌یابیم که تیره‌های فراوانی در شاهنشاهی جای داشتند. همانگونه که از نقش برجسته‌های پارسه پیداست، مردان گوناگون با چهره‌ها و پوشاک گوناگون نقش شده‌اند. با نگاه به این نکته‌ها می‌توان گفت گردآوری این همه هنر در کنار یکدیگر، نشانی از پاسداشت فرهنگ و هنر تیره‌های گوناگون در شاهنشاهی هخامنشی می‌باشد. به گفتاری دیگر یادآور سیاست‌های فرهنگی آن دوران است به گونه‌ای که همه تیره‌ها، «پارسه» را از خود بدانند و با آن پیوند برقرار کنند. در این بین هنر میان رودان تأثیر فراوانی بر هنر هخامنشی گذاشته است و البته نباید از تأثیر هنرهای پیشین فلات ایران در میان رودان و همچنین در پارسه غافل شد.

زیبا شدن این هنر نشان از بررسی‌ها و خردورزی‌های موشکافانه و زمان بر دارد و همین نکته را می‌توان یکی از عجایب پارسه خواند. از این روی علاوه بر پیچیدگی‌های کاخ‌های پارسه از نظر محاسبات و معماری باید گفت اندیشمندان خردمندی با یک بینش عمیق و با هدف خاص ساختار کاخ‌های پارسه را تدوین کرده‌اند.

بازگشت دوباره ایوان و گنبد در معماری ایران پس از اسلام

ساخت گنبد به مثابه یکی از پیشرفته‌ترین تکنیک‌های پوشش دهانه در دنیای باستان در معماری ساسانی راه تکامل می‌پیمود و شاهد اوج شکوفایی خود در کاخ فیروز آباد فارس بود.

اما این عنصر در معماری سده‌های نخست پس از اسلام در ایران به همراه عناصر دیگری همچون ایوان (که در بنای ایوان مداین به اوج شکوه و عظمت رسیده بود) و کنگره‌های تزئینی دیگر دیده نشد. ساخت مساجد سده‌های نخستین پس از اسلام در ایران از الگوی شبستانی پیروی می‌کرد و سازندگان پوشش دهانه‌های بزرگ را به شبستان‌های ستون دار ترجیح می‌دادند.

در قرن چهارم هجری و در مقبره امیر اسماعیل سامانی بود که گنبد دوباره به معماری ایران بازگشت و در ساخت بنای دوازده امام در یزد، مسجد جامع قروه و سپس گنبدخانه نظام الملک (همگی در قرن پنجم هجری) به کار رفت. ایوان نیز به گونه‌ای مشابه به معماری مسجد بازگشت و به مثابه یکی از اصلی‌ترین عناصر الگوی ساخت مسجد را دگرگون کرد.

سنت‌گرایان از مواردی که درباره گنبد در معماری اسلامی بیان می‌کنند، تجلیگاه صفات جمالی و جلالی الهی است و آن را نمادی تمثیلی از اصل کثرت در وحدت و وحدت در کثرت می‌دانند (ن.ک: اکبری، ۱۳۹۳).

خوارزمی پدر علم جبر

هرچند آگاهی درستی از زندگانی خوارزمی در دست نیست ولی آثار او، جایگاه والایش را آشکار می‌سازند. ریاضی‌دان و ستاره‌شناس بزرگ ایرانی که با نام پدر علم «جبر» شناخته می‌شود. کاردانی خوارزمی، فرمانروایی آن دوران را هم وادار کرد که از وی بهره ببرد.

نام «الگوریتم» در دانش رایانه‌ای – که دگرگون یافته نام خوارزمی است – از او به یادگار مانده است. سازمان فرهنگی ملل متحد (یونسکو) سال ۱۹۸۳ میلادی مطابق با ۱۳۶۲ هجری شمسی را به عنوان هزار و صد و پنجاهمین سال وفات خوارزمی برگزید و از کشورهای عضو سازمان یونسکو خواست که در این سال به یاد خوارزمی، بنیانگذار فن جبر و واسطه غیر مستقیم پیوند ریاضیات هندی با ریاضیات یونانی در قلمرو دانش و فرهنگ اسلامی، مراسم بزرگداشت برای او برگزار کنند (آزرمی، ۱۳۶۹: ص ۲۴).

زکریای رازی و اخلاق فراموش شده پزشکی

ممکن است این روزها از رفتار برخی پزشکان آزرده خاطر شده باشید و ویژگی‌هایی را در آنها دیده باشید که چندان نیکو نیست. جالب آنکه زکریای رازی سالها پیش به این گونه پزشکان انتقاد کرده و از اخلاق پزشکی سخن به میان آورده است.

زکریای رازی مردی خوش خو و نیک کردار بود که مهربانی ویژه‌ای به تهیدستان داشت و به درمان آنها می‌پرداخت.

کیمیای (شیمیدان)، پزشک، دارو ساز و اندیشمند بزرگ ایرانی که در شهر باستانی ری زاده شد. یادگارهای ارزشمند وی جایگاه ویژه‌ای در دانش جهان دارد و کارهای رازی - آن هم در دوران کهن - بسیار شگفت آور است. یافتن الکل و جوهر گوگرد از دستاوردهای بزرگ رازی می‌باشد.

به طور کلی در آثار پزشکان ایرانی و مسلمان، به ویژه زکریای رازی، نکته‌های ارزشمندی درباره اخلاق پزشکی گفته شده است. مواردی که این فرهیختگان گفته اند تا به امروز خواندنی است و حتی به نظر می‌رسد برخی از پزشکان امروزی باید بار دیگر نگاه ویژه‌ای به این موارد بیندازند. می‌توان آنها را در سه بخش در میان گذاشت:

۱- رعایت موازین اخلاقی در پرداختن به حرفه پزشکی:

رازی با توجه به نظریات پزشکان برجسته معاصر و پیش کسوت خود، تأکید زیادی بر ویژگی‌های شخصیتی متعددی می‌کند که پزشک باید از آنها برخوردار باشد تا بتواند شایسته طبابت باشد. به عنوان مثال، وارستگی و آراستگی در ظاهر و رفتار، رازداری، پرداختن به مطالعه، خودداری از اتلاف وقت در کارهای بیهوده و ناشایست، عدم توجه به مادیات و استفاده از طبابت به عنوان تجارت، داشتن اعتماد به نفسی مناسب در هنگام کار و احترام گذاشتن به بیمار، از ویژگی‌های پزشک خوب به شمار می‌آیند.

۲- رعایت موازین اخلاقی در امور پژوهشی:

یکی از ویژگی‌هایی که رازی را نسبت به اکثریت پزشکان ممتاز می‌کند، رعایت اخلاق در پژوهش است. رازی، هر جمله و نقل قولی را با ذکر مأخذ می‌آورد و حتی مطالبی را که از مأخذ ناشناخته می‌آورد، تأکید می‌کند که از کتابی با نویسنده مجهول آورده ام. وی به پزشکانی خرده می‌گیرد که مطالب دیگران را به گونه‌ای نقل کرده اند که گویی خودشان آن را انجام داده اند و می‌گویند که این کار، شایسته پزشک نیست.

۳- رعایت موازین اخلاقی در امور درمانی:

رازی برای هر اقدام درمانی، خود را موظف به رعایت اخلاق، دقت، امانت و احساس تعهد نسبت به بیمار می‌داند. به عنوان مثال، تأکید می‌کند که هیچ گاه نباید پیش از شناسایی عامل درد، داروهای ضد درد را تجویز کرد، بلکه باید عامل را شناسایی کرده، به اقدام برای زدودن آن پرداخت. در همین راستا تأکید می‌کند که در برخی از موارد پزشکان، درد چشم

را با تریاک یا دیگر داروها درمان کرده اند که منجر به کوری شده است. همچنین تأکید کرده که زیاده روی در مصرف برخی داروهای به ظاهر سودمند- همچون زعفران که رنگ رخسار را نیکو می‌گرداند ممکن است به عوارضی وخیم و حتی غیر قابل جبرانی بینجامد. همچنین می‌افزاید که باید از به کار بردن داروهای متعدد برای برطرف کردن علامت‌های مختلف خودداری کرد، زیرا ممکن است چند علامت، همگی مربوط به یک عامل باشند و با درمان عامل، همه آن علایم زدوده شوند (طباطبایی، ۱۳۸۷: صص ۱-۶).

پورسینا دانشمندی که فیلسوف به دنیا آمد و فیلسوف از دنیا رفت

پزشک، اندیشمند، ریاضی دان، فیلسوف، موسیقیدان و ... !! پورسینا را می‌توان هم‌اورد همه فن‌ها و دانش‌ها دانست. یکی از شناخته‌شده ترین دانشمندان ایرانی و از بزرگ ترین دانشمندان جهان (سده چهارم و پنجم خورشیدی). مردی که افزون بر دانش اندروزی، نیروی بدنی بی‌همتایی داشت و در زمینه های بسیاری کاردان بود.

او در دوره ای وزیر «شمس‌الدوله دیلمی» فرمانروای همدان بود و زمانی هم به زندان گرفتار آمد. شگفت آنکه در همه این دوره‌ها به دریافت دانش ادامه داد و کتاب‌های فراوانی نگاشت. بسیاری از اصطلاحات علمی برای یادبود وی با نام هایی مانند «آوی سنا» و... خوانده می‌شوند. از جمله مواردی که ابن سینا در آن به مطالعه و پژوهش پرداخته، فلسفه است و نگرش‌های او در این زمینه بسیار سودمند می‌باشند.

دکتر محسن جهانگیری، درباره این سینا می‌نویسد: ابن سینا با اینکه در قرون وسطی زندگی می‌کرده، ولی هرگز روحیه و اندیشه قرون وسطایی نداشته است. او همچون فیلسوفان دوره تجدید حیات علمی و فرهنگی (رنسانس) مخالف هر نوع تحجر و تقلید بوده و سند درستی هر امری را عقل و تجربه می‌شناخته و با سعه صدر و دیدی فراتر از زمان و محیط خود به مسائل می‌نگرسته و برای انکار چیزی تا دلیل و برهان روشنی نمی‌یافته، آن را در بوته امکان می‌نهاده است. از این روی شهود عرفا و کرامات اولیا را از دید عقلی ممکن می‌دانسته و در برخی از رسالات و کتابهایش به توجیه فلسفی آنها پرداخته است. این امر باعث شده عده‌ای نوعی عرفان به وی نسبت دهند و حتی احیانا او را صوفی وحدت وجودی پندارند، که به نظر بعید می‌نماید. زیرا از مطالعه احوال و آثاری وی برمی‌آید که او هرگز به سیر و سلوک نپرداخته و راه و روش صوفیان در پیش نگرفته، بلکه از آغاز تا پایان زندگانش همچنان عالم و فیلسوف و پای‌بند عقل و استدلال بوده و براستی فیلسوف به دنیا آمده و فیلسوف از دنیا رفته است (ن.ک: جهانگیری، ۱۳۸۳).

حکمت خسروانی سهروردی

سهروردی یکی از بزرگ‌ترین حکیمان و فیلسوفان تاریخ ایران است.

پیش‌تر با حکیم ابوالقاسم فردوسی، زبان فارسی به زبان حماسه‌ی ظاهری ایران تبدیل شده بود، اما شیخ شهاب‌الدین سهروردی، با انتقال آن حماسه به مرتبه‌ی عالم مثال، در نظام «حکمت خسروانی» خود به تعبیر هانری گربن آن را به «حماسه‌ی باطنی» تبدیل کرد تا نه تنها از آب و باد گزند نیابد بلکه آن‌گاه نیز که در «معرض وزیدن باد بی‌نیازی خداوند» قرار می‌گیرد، و به‌ویژه آن‌گاه که «سامان سخن گفتن نیست» از آسیب دور بماند (ن.ک: طباطبایی، ۱۳۹۴: ص ۴۸).

دکتر جواد طباطبایی در نسخه‌ی دوم درآمدی بر تاریخ اندیشه‌ی سیاسی در ایران به وجوهی از ادب فارسی اشاره کرده است و در واپسین فصل نسخه‌ی دوم زوال اندیشه‌ی سیاسی در ایران نیز با تفصیل بیشتری از خواجه شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی بحث کرده اند و نشان دادند که گذار از حماسه‌ی ظاهری به حماسه‌ی باطنی، که با یورش مغولان به قلمرو شعر انتقال پیدا کرد، چه اهمیتی برای فهم تاریخ ایران و تداوم آگاهی (ملی) ایرانیان داشته است (همان).

شناسنامه نوشتارهای خردگان:

خالقیان، مجید (۴ اردیبهشت ۱۳۹۴). «پورسینا دانشمندی که فیلسوف به دنیا آمد و فیلسوف از دنیا رفت». پایگاه خردگان.

نشانی رایاتاری: <http://kheradgan.ir/?p=963>

خالقیان، مجید (۶ اردیبهشت ۱۳۹۴). «خوارزمی پدر علم جبر». پایگاه خردگان. نشانی رایاتاری:

<http://kheradgan.ir/?p=1334>

خالقیان، مجید (۸ اردیبهشت ۱۳۹۴). «برزویه پزشک». پایگاه خردگان. نشانی رایاتاری: <http://kheradgan.ir/?p=1430>

خالقیان، مجید (۱۲ اردیبهشت ۱۳۹۴). «آذرباد مهراسپندان». پایگاه خردگان. نشانی رایاتاری:

<http://kheradgan.ir/?p=1890>

دهقان، اشکان (۵ اردیبهشت ۱۳۹۴). «بازگشت دوباره ایوان و گنبد در معماری ایران پس از اسلام». پایگاه خردگان. نشانی

رایاتاری: <http://kheradgan.ir/?p=1005>

دهقان، اشکان (۱۵ مرداد ۱۳۹۴). «زکریای رازی و اخلاق فراموش شده پزشکی». پایگاه خردگان. نشانی رایاتاری:

<http://kheradgan.ir/?p=10276>

دهقان، اشکان (۱۳ مرداد ۱۳۹۵). «دانشمندان ایران باستان». پایگاه خردگان. نشانی رایاتاری:

<http://kheradgan.ir/?p=14015>

بن‌مایه‌ها و یاری‌نامه‌ها:

- آزرمی، سعید (مهر ۱۳۶۹). «آشنایی با دانشمندان مسلمان محمد بن موسی خوارزمی». تربیت. مهر ش ۵. ص ۲۴.
- اکبری، علی (خرداد ۱۳۹۳). «ظهور مجدد گنبد در معماری ایران پس از اسلام و تجلی باورهای اعتقادی و مفاهیم عرفانی در آن». اطلاعات حکمت و معرفت. س ۹، ش ۹۸.
- جهانگیری، محسن (پاییز و زمستان ۱۳۸۳). «عرفان ابن سینا و یا نظر ابن سینا درباره عرفان». فلسفه. ش ۹.
- روزنامه ستاره صبح (چهارشنبه ۲۲ شهریور ۱۳۹۶). «خالقیان کارشناس ارشد تاریخ از دانشمندان ایران باستان می‌گویند: دانشمندان دوران کهن ایران که بودند؟». ش ۶۴۷، ص ۱۱
- سامی، علی (۱۳۹۲). تمدن هخامنشی. جلد ۱ و ۲. تهران: انتشارات سمت.
- سبزیان پور، وحید (پاییز ۱۳۸۴). «جستاری در کشف ریشه‌های ایرانی مفاهیم مشترک حکمی متنبی و فردوسی». فرهنگ. ش ۵۵. صص ۸۳-۱۰۶.
- سبزیان پور، وحید؛ حسن زاده، امیر اصلا (زمستان ۱۳۹۲). «مقدمه کلیله و دمنه و باب برزویه طبیب دریچه ای بر فرهنگ و تربیت در ایران باستان». پژوهشنامه ادبیات تعلیمی. ش ۲۰. صص ۱۰۷-۱۰۸.
- طباطبایی، سید محمود (بهار ۱۳۸۷). «برخی معیارهای اخلاق پزشکی از دیدگاه محمدبن زکریای رازی». مجله ایرانی اخلاق و تاریخ پزشکی. دوره ۱ - شماره ۲. صص ۱-۶.
- طباطبایی، جواد (دی ۱۳۹۴). «ملاحظه‌ای نظری درباره ایران». سیاست‌نامه. س ۱، ش ۱.
- علوی، هدایت‌الله (۱۳۷۸). زن در ایران باستان. تهران: هیرمند.

Khaleghi Motlagh, Djala (December 15, 1989). "BOZORGMEHR-E BOĶTAGĀN". Encyclopedia Iranica.

Available online at www.iranicaonline.org/articles/bozorgmehr-e-boktagan.

Tafazzoli, Ahmad (December 15, 1988). "BĀRBAD". Encyclopedia Iranica. Available online at

www.iranicaonline.org/articles/barbad-minstrel.

Smith, Morton (Last Updated: July 20, 2002). "OSTANES". Encyclopedia Iranica. Available online at

www.iranicaonline.org/articles/ostanes.

پایگاه خردگان

تاریخ و فرهنگ ایران زمین

KHERADGAN.IR